

Kapitola 6.

ZÁVAZKY – OBECNÁ ČÁST

6.1. Pojem závazku

Závazkové právo je systémová část občanského práva, která upravuje mezi specifickými subjekty jednotlivé formy společenské směny hodnot. Předpokladem je – a občanské právo je v tomto směru orientováno – že se bude jednat o hodnoty majetkové povahy. Mimoto však občanskoprávní závazky poskytují i ochranu občanskoprávním majetkovým vztahům (jde o okruh závazků z občanskoprávních deliktů.)

Při hledání odpovědi na otázku právní povahy závazkových právních vztahů musíme tyto vztahy především charakterizovat jako vztahy relativní. Práva věcná, zejména právo vlastnické jsou odvozena víceméně bezprostředně od ekonomického vztahu vlastnictví (právo vlastnické je dokonce jeho právním výrazem). Tato práva dávají vlastníku či nositeli jiného věcného práva soubor pozitivně formulovaných oprávnění, která jsou v ekonomicko-právním smyslu právní možností realizovat užitnou hodnotu a hodnotu předmětu vlastnictví či jiného věcného práva. Tím vyjadřují jakousi „statickou“ stránku občanskoprávních vztahů a tendence v nich obsažená je tendencí zachovat stávající ekonomicko-právní *status quo*.

Již popsaná nezbytnost ekonomicky rozvinuté společnosti rozdělovat a přerozdělovat materiální statky však vyžaduje, aby byla této tendenci vytvořena protiváha ve skupině vztahů, které by umožňovaly realizovat rozdělování jednotlivých subjektů. Touto skupinou vztahů jsou vztahy závazkové, které dávají subjektům možnost potence obsažené v *ius disponendi* jako součásti vlastnického práva uvádět v život převodem svých práv, vyplývající z vlastnictví či dalších věcných práv, na jiné subjekty, tedy realizovat hodnotu věcí. Tím se liší od práv absolutních, kde většina oprávnění je svěřena nositeli práva, zatímco většina povinností ostatním blíže neurčeným subjektům – vztahy relativní povahy vznikají vždy mezi dvěma či více konkrétně vymezenými subjekty, jejichž ekonomické zájmy jsou stejného charakteru, avšak opačné polarity (např. zájmem prodávajícího je převést věc na jiného, zájmem kupujícího je převést věc do svého vlastnictví). Tato opačná polarita zájmů není ovšem výrazem rozporů mezi subjekty. Občanské právo relativní právní vztah chápe jako společenský vztah mezi subjekty, jejichž protikladnost spočívá v různosti navzájem poskytovaných plnění a různosti objektivních potřeb i subjektivních cílů subjektů relativního vztahu v jednotlivostech, zatímco v zásadním měření zájmů všech společenských subjektů je dosaženo souladu. Této zásadě dává svůj právní výraz i občanské právo tím, že subjekty závazkového vztahu, mezi nimiž bylo dosaženo shody

vyjádřené v realizaci hodnoty určité věci či služby, vybavuje vzájemnými právy a povinnostmi, vznikajícími se závazky mezi stranami: tak např. oprávněná strana zpravidla má nejen oprávnění žádat plnění po straně druhé, nýbrž zároveň povinnost spolupůsobit k poskytnutí tohoto plnění řádně a včas; naopak strana povinná má nejen povinnost požadované plnění poskytnout, ale zároveň právo požadovat po straně oprávněné poskytnutí součinnosti k náležitému plnění.

Svébytné postavení a specifický vývoj závazkového práva vedl k vytvoření jeho specifické terminologie.

Jak již vyplynulo z předchozího výkladu, právní úprava i teorie závazkového práva užívá **specifickou terminologii**. Závazkový právní vztah se často označuje zkráceně pojmem závazek. Jako závazek je však rovněž označováno plnění ze závazkového vztahu, tj. dluh. Zjistit, jaký je skutečný význam použitého pojmu, bude možno pouze z konkrétních souvislostí. Vzhledem k tomu, že závazkové vztahy vznikají a existují mezi konkrétními účastníky (*inter partes*), avšak v tomto vztahu může vystupovat se společnými právy a povinnostmi více účastníků, nebo více než dva účastníci s rozdílným právním postavením, bylo nutno specifikovat i terminologii, týkající se účastníků závazkových právních vztahů. Proto jako účastníka označujeme každý jednotlivý subjekt závazkového vztahu (fyzickou nebo právnickou osobu či stát). K označení protikladného postavení subjektů vedle toho hovoříme o **stranách** závazkového vztahu. Na každé straně závazkového vztahu může být přitom jeden nebo více účastníků. Strany dále označujeme podle obsahu závazkového vztahu, tedy podle toho, zda na určité straně spočívá subjektivní právo či subjektivní povinnost. Strana, která má subjektivní právo požadovat určité konkrétní chování od strany druhé (nebo-li právo požadovat určité plnění), je **věřitelem**. Strana, která je povinna plnění poskytnout, je **dlužníkem**, povinnost plnění je **dluhem** nebo je též označována jako závazek.

Uvedený analytický výklad může vést k úvahám o možnosti samostatné existence jednotlivých systémových součástí závazkového vztahu. Každý závazkový právní vztah však musí být chápán jako dialektický celek, který v závislosti na povaze ekonomických zájmů i na povaze právně-technických prostředků, kterými se tyto zájmy realizují, může být jednoduchý nebo složitý.

Nejjednodušší vzorec závazkového vztahu obsahuje jednu stranu věřitelskou s jedním věřitelem, jemuž náleží pouze pohledávka, na druhé straně pak pouze jednu stranu dlužnickou s jedním dlužníkem, na němž spočívá pouze dluh. Takový jednoduchý závazkový vztah je jednotou pohledávky a dluhu. Okolo uvedených rozhodujících práv a povinností se však seskupují další, která jsou sice na hlavní pohledávce a dluhu existenčně závislé, nikoli však méně významné, neboť jejich nesplnění může mít na podobu a trvání závazku často rozhodující vliv. Jde o oprávnění, jejichž prostřednictvím je připravováno, usnadňováno či zajišťováno hlavní plnění, oprávněné zájmy dlužníka. Shrnutí: **obě strany závazkového vztahu mají vedle práva na plnění a povinnost plnění poskytnout (pohledávky a dluhu) rovněž povinnost poskytnout součinnost k řádnému a včasnému plnění závazků a odpovídající právo na tuto součinnost.**

Pojem závazkový právní vztah můžeme charakterizovat jako takový typ občanskopráv-

ního vztahu, který existuje mezi dvěma nebo více účastníky, jejichž vzájemné postavení dává jedné straně (věřiteli) právo žádat od strany druhé určité plnění zpravidla majetkové povahy, zatímco strana druhá (dlužník) je povinna toto plnění poskytnout.

Závazkové právní vztahy vznikají z:

- právních úkonů,
- z protiprávních úkonů, zejména ze způsobení škody, a konečně
- z jiných zavazovacích důvodů.

6.2. Zajištění závazků

6.2.1. Pojem, funkce a druhy zajištění závazků

Závazkové právní vztahy, které jsou relativní povahy, vyžadují s ohledem na tento svůj charakter konkrétně určené chování konkrétně určených subjektů zpravidla v konkrétně vymezeném časovém prostoru. Tímto konkrétním určením závazkových vztahů je dán předpoklad nerušeného a dynamického průběhu realizace ekonomických zájmů subjektů občanů. Je smyslem právních norem přispět specifickými právními prostředky k úspěšné realizaci státem garantovaných zájmů subjektů; právo tak činí různými prostředky.

Proto prakticky celé občanské právo svou koncepcí směřuje k uspokojení věřitelů ze závazkových právních vztahů, a to stanovením prevenčních povinností počínajíc a končíc možnostmi nucené realizace práv a povinností ze závazků prostředky státního donucení. Vedle těchto více méně obecných právních prostředků jsou u závazkového práva ke zvýšení právní jistoty účastníků závazkových vztahů stanoveny specifické právní prostředky, směřující k dosažení, resp. usnadnění uspokojení věřitele ze závazku. Těmito právními prostředky jsou zajišťovací prování prostředky.

Zajišťovací právní prostředky nalezneme především upraveny v části osmé, hlavě první, oddílu pátém obč. zákoníku. Vedle nich občanský zákoník upravuje i další zajišťovací instituty (např. zástavní právo ze smlouvy a právo zadržovací, o nichž je vzhledem k jejich věcněprávní povaze v tomto oddílu pouze zmínka s odkazem na systém věcných práv. I v této pomůcce se úprava zástavního a zadržovacího práva nalézá v rámci výkladu o věcných právech.)

Typickými zajišťovacími prostředky podle občanského zákoníku jsou:

- smluvní pokuta (§§ 544–545),
- ručení (§§ 546–551),
- dohoda o srážkách ze mzdy a jiných příjmů (§ 551),
- zástavní smlouva (§§ 152–174),
- zajišťovací převod práva (§ 553),